

FIBI SÁNDOR

BESZÉLGETÉS CSICSAY ALAJOSSAL

A Katedra olvasói bizonyára jól ismerik Csicsay Alajos nevét, hiszen hosszú évek óta rendszeres szerzőként találkozhatunk az írásaival folyóiratunkban. A szlovákiai magyar pedagógusok azonban nemcsak közíróként, hanem a Katedra Társaság elnökeként is számon tartják Csicsay Alajos személyiségét. Az áprilisban 80. életévét betöltő barátunkról a következő ismertetőt találjuk a (Cseh)szlovákiai magyarok lexikonában:

„Pedagógus, író, szakíró. A pozsonyi Pedagógiai Iskolában érettségizett (1958), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán kémia–biológia–munkára nevelés szakon szerzett tanári oklevelet (1964). 1958–1999 között magyar tanítási nyelvű általános iskolákban tanított, 1971–1991 között Párkányban iskolagazgató volt. Cikkei, elbeszélései az 1970-es évektől jelennek meg. Több művelődési és szakmai szervezet vezetőségében is részt vett, 1996–2002-ben a Katedra Társaság elnöke volt. 1996-ban és 2002-ben Katedra-díjat, 2007-ben Felvidéki Magyar Pedagógus-díjat kapott. Főbb művei: X-ék a hetedik

(elb., 1987); Vendég a csodakönyvben (mesék, 1996); Királyok, fejedelmek, kormányzók (képes történelmi olvasókönyv, 1996, 2000, 2003); Embernevelők (interjúk pedagógusokkal, 1999); Iskolatörténet (a szlovákiai kisebbségi iskolákról, 2002); Hajnali álmom (elb., 2003) A tündérek titka (mesék, 2004); Mérföldkövek ködben (Pathó Károly életrajza, 2006).[LT].”

■ Ez a te tömör életrajzod, amihez úgy érzem, több dolgot is hozzá kellene fűzni.

■ Először is, ezt a szöveget egy magyarországi fiatalember, egyetemista már egyszer idézte, azt hiszem, tavaly, amikor valamelyik alapítvány megbízásából interjút készítettem velem. Semmi bajom e szócikkkel, legfeljebb azt kifogásolom, hogy a lexikon, amelyik tartalmazza, tudtommal kis példányszámban jelent meg, és Magyarországon nem is terjesztik. Majdnem hiába van benne a szlovákiai magyarok története, az abban fontos szerepet betöltő személyekről, intézményekről, eseményekről, a magyarok által la-

kott településekről sok tudnivaló. Bár az is inkább csak kivonatosan. Igaz a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet által interneten közzétett Szlovákiai Magyar Adatbank ennél többet tartalmaz, de más egy nyomtatott lexikon, almanach, és más az internetes adathalmaz. No, de ebbe most ne menjük bele.

■ Akkor indítsuk a beszélgetésünket azzal, mi volt az oka annak, hogy húsz éves korodban érettségiztél.

■ Ha pontos válaszra vagy kíváncsi, akkor azzal kellene kezdenem, hogy a háború alatt lettem iskolaköteles, viszont az 1944/45-ös tanév már novemberben félbeszakadt, mert községünkben a visszavonuló magyar katonai alakulatok, egymást váltva, napokra letelepedtek, ami miatt az egy tantermes iskolánknak át kellett alakulnia „laktanyává”. Illetve az egész falu, mert a katonákat, minden házba, a lakosok közé szállásolták. Pár hónap múlva, amikor a katonaság végleg odébb állt, az iskola három esztendeig zárva is maradt. Csilizközt ismét Csehszlová-

kiához csatolták, a dél-szlovákiai magyarok pedig teljes jogfosztottságba kerültek. Csak 1947-ben nyílt meg a szlovák iskola, melyben az iskolaköteles magyar gyerekeknek is kötelezővé vált az oktatás. 1950-ben lett lehetőségünk újra anyanyelvünkön tanulni. Ez ugyan közismert, de aki ilyesmin nem esett át, elképzelni sem tudhatja, mit jelentett ez a 9-10 éves gyerekek számára. 16 éves voltam, amikor befejeztem az alapiskolát. A korosztályomnak mintegy a harmada fele eddig el sem jutott. Voltak barátaim, akik öt osztályt végeztek, sőt olyanok is, akik csak hármat. Én azon szerencsések közé tartoztam, akik a negyedik, ötödik osztályt egy esztendő alatt tudhatták le. Ami még groteszkebbé tette a helyzetet, hiányoztak a szakképzett magyar tanítók, tanárok, mert vagy elveszték a háborúban, vagy részben áttelepítették őket, másrészt megélhetési gondjaik miatt családostul, önként települtek vagy inkább szöktek át Magyarországra. Minket ezért képesítetlen tanítók tanítottak a csilizradványi körzeti iskola felső tagozatában. A pozsonyi tanáraink többsége is velünk párhuzamosan tanult, azzal a különbséggel, hogy ők a főiskolán (általában a pozsonyi tanárképzőn), mi pedig az egykori tanítóképző mintájára nyílt, magyar pedagógiai szakközépiskolában. Annak elvégzése után több osztály-, illetve iskolatársammal együtt főiskolán szerettük volna tovább képezni magunkat, amit a tanáraink, nyilván felsőbb utasításra, nem tanácsoltak, mondván, nincs elég magyar tanító, a főiskolát pedig elvégezhetjük majd levelezőként. Csak azt nem közölték velünk, hogy a szaktantárgyak megválasztása már nemigen lesz módunkban, mert csak azoknak fogják a fölötteseit engedélyezni, akik olyan tantárgyakat hajlandók tanulni, amilyen szaktanítóra szükségük lesz annak az iskolának, amelyikben tanítunk. Én a szűkebb pátriámban, a csilizközi Fűzespusztán – egykori cseh telepések tulajdonába került Trianon előtti nagybirtok, ám akkor már állami gazdaság, Szlovák Liga által, az 1920-as években épített – egy tanerős, immáron magyar iskolájában kaptam helyet. Megint pontosítanom kell, mert engem a minisztérium (akkori nevén a megbízotti hivatal) a Nagymegyeri (čalovoi) járásba helyezett, a járási iskolaügyi osztály pedig az említett majorba. Húsz évesen, 25 kisdíák (elsőstől ötödik osztályosig) tanítója lettem. Ha

nem segített volna elindulnom a pályán egy időre, tapasztalt, német származású kolléga, Steberla Bohumír, aki a szlovák osztály tanítója volt (délelőtt, délután felváltva használtuk az egyetlen tantermet), el sem tudom képzelni, nélküle mit kezdtem volna. Megjegyzem, Steberla bácsi az oklevelét még a monarchia ideje alatti magyar tanítóképzőben szerezte meg, ugyancsak Pozsonyban, így egyike lehetett ama 110 „magyar” tanítónak, akik ötvenben, Csallóközben megkezdték magyarul a tanítást. Mindezt azért mondom el, hogy a fiatalokkal érzékeltessem, hogyan sikerült újjáéleszteni a szlovákiai magyar iskolákat. Két év elteltével kértem az áthelyezésemet a Párkány melletti Muzslára, ahol volt iskolatársam, ekkor már a menyasszonyom (lánykori nevén Pathó Aranka) tanított, akivel a tanítóképzőben barátkoztunk össze, ahogyan mi mondtuk annak idején, „kezdünk el járni”. Mindketten a tanítóképző falujáró kultúr csoportjának voltunk a tagjai. Ő akkor 16 éves volt, én 19, s immár ötvennyolc esztendője, férj-feleség vagyunk. Közel négy évtizeden át kollégák is voltunk, s ha tréfálni akarnék, azt is mondhatnám, mint írónak, ő volt a titkárnőm; kézzel írt dolgaimnak a legépelője, olvasó-szerkesztője és első kritikusa volt.

■ **Előbb már utaltál rá, hogy a főiskolán nem azokat a szaktantárgyakat tanulhattad, amelyeket szerettél volna. Mondanál erről pár szót?**

■ Hogy már az alapiskolában a hiányos alapismereteim ellenére – ugyanis engem a szüleim tanítottak meg írni, olvasni, számolni – „kitüntetett” tanuló lettem, annak volt köszönhető, hogy aránylag korán rákaptam az olvasásra. (Máig szenvedélyes olvasó vagyok.) Nekem Jókai, Mikszáth, Móra, Gárdonyi, Arany János, Petőfi, egy szóval a magyar klasszikusok voltak az igazi tanítóim, akik a magyar nyelv szépségén túl megszerettették velem a magyar történelmet is. Azt hiszem, mi sem természetesebb, ha a magyar nyelvet, irodalmat és a történelmet szerettem volna felsőbb fokon is tanulni, csak hogy a muzslai iskolának abban az időben éppen kémia–biológia szakosra volt szüksége. Én viszont mindenképpen szerettem volna felsőfokú képesítést nyerni, mi mást tehettem volna, vállaltam, bár nem nagy lelkesedéssel, az utóbbi tantárgy-kombinációt, mi több, bővítve egy harmadikkal, a „kertészet-

tannal”, melyet a diplomámban munkára nevelésként tüntettek fel.

■ **Hogyan sikerült áthangolódnod erre a szakra? Hiszen a természettudományok homlokegyenest más gondolkodásmódot igényelnek, mint a szépirodalom és a történelem...**

■ Valóban így van, viszont ne tűnjék büszkélkedésnek, annyira beleéltem magam a kényszer szülte szakokba, hogy a tanulmányaimat kitüntetéssel, azaz piros diplomával fejeztem be. A témák, köszönhetően kitűnő nyitrai tanáraimnak, szinte magukkal ragadtak. Az egyik tantárgyam révén a pedagógia doktora fokozatot is, enyherábeszéléssel, megszereztem. Az irodalmi és történelmi ismereteimet, autoidaktaként szereztem. Mégis, amikor írni kezdtem, a fiatalon elhunyt Varga Erzsike költőnek, az Irodalmi Szemle akkori főszerkesztőjének, egy baráti beszélgetés alkalmával megemlítettem, mennyire sajnálom, hogy nem tanulhattam irodalomelméletet, mire ő azt válaszolta, meglátása szerint nincs okom panasza, s egyszer még jól jöhet nekem, hogy otthonosan tudok mozogni mind a humán, mind a természettudományok – tegyem hozzá, alapjai – között.

■ **Ezzel most elárultad, vagy legalább is érintetted, miért annyira más-más témákról szólnak a könyveid, amelyek közül csak a főbb művek vannak feltüntetve az idézett életrajzodban. Valóban mi mindenről írtál eddig?**

■ Elégedjünk meg annyival, hogy eddig 13 önálló kötetem jelent meg, több antológiába kerültek be az írásaim, és néhány tanulmánykötetnek vagyok a társszerzője. Különböző, akít részletesebben érdekelne a munkásságom, mindent megtalálhat rólam a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának (SZMIT) a honlapján.

■ **Az is olvasható rólad, „több művelődési és kulturális szervezet vezetőségében is részt vettél”. Melyek ezek?**

■ A bennük végzett munkámról, koromnál fogva, már csak múlt időben szólhatok. Hamarjában mindet nem is tudnám felsorolni. Talán ami a legfontosabb, tizenkilenc évig aktívan kivettem részemem a Csemadok országos választmányának a munkájából, és már nyugdíjasként az érsekújvári területi választmányának voltam három évig az elnöke. A Csemadok az 1989/90-es rendszerváltás előtt (ezzel

sem mondom újat), tehát négy évtizeden keresztül a szlovákiai magyarok érdekvédelmi szervezete volt. Amikor a hatalom erre ráébredt, már késő volt. Ugyanis a szervezeti rendszerét az előttünk járó nemzedéknek (kiemelkedő szerep jutott ebben Pathó Károlynak) úgy sikerült felépítenie, mint ahogy az akkor hatalmon levő kommunista párt a maga szerkezetét felépítette – minden politikai párt ma is ezt teszi –, vagyis olyan struktúrát hoz létre, hogy a közigazgatási rendszerrel párhuzamosan tudjon működni. A Csemadoknak a választott képviselőin kívül saját kulturális apparátusa is volt. E szerkezeti rendszernek köszönhetően, nyugodtan állíthatom – hiszen azóta már többször bebizonyosodott –, annak ellenére, hogy kulturális szervezatként működött, szinte észrevétlenül, egyfajta ellenzéki szerepet is képes volt ellátnia.

■ Példát is tudnál erre mondani?

■ Akár többet is, de tán ami a legfontosabb, hogy több támadás ellenében is meg tudta védeni az iskoláinkat, mely küzdelemből személyesen én is kivehettem a részemet. Amikor 1983 tavaszán már másodízben elhatározta a hatalom, hogy a tantárgyak többségét a magyar iskolákban szlovákul kell tanítani, tagja voltam az országos választmány (akkori nevén központi bizottság) ama negyventagú csoportjának, amelyik részt vett azon az emlékezetes tárgyaláson, amelyen ezt a tervezetet a pártközpont prominens képviselői, több, ott jelenlevő miniszter és miniszterhelyettes – voltak vagy tízen, tizenketten – ránk akartak kényszeríteni. A Csemadok képviseletében felszólaló 11 ember nyíltan szembeszegült velük. Egy közülük én voltam. Pedig részemről e megnyilvánulás nem kis veszéllyel járt. Ugyanis az egyetemi felvételre készülő fiam továbbtanulásának a lehetőségét kockáztattam, meg persze az igazgatói tisztségemről való elmozdításomat. Arra ugyan nyomós okot kellett volna találni, hogy leváltsanak, de többször is megkísérelték a feljebb buktatásomat. Mindenképpen meg akartak szabadulni tőlem. Pozsonyban két magyar lapnál is főszerkesztői állással kecsegtettek, mire én azt válaszoltam, hogyan vállalhatnék el ilyen feladatot, amikor a lapszerkesztéshez semmit sem értek.

Nyolcvanháromban nagyon nagy volt a tét. Ha sikerül megvalósítaniuk az

ellenünk irányuló szándékot, az iskolahálózatunkkal együtt lerombolták volna a kulturális szervezetünket is, miáltal teljesen ellehetetlenítik magát az együvé tartozásunkat. Tény, hogy más, mondhatnám „illegális” szerveződések buzdítására a lakosság ellenállása olyan méretet öltött, hogy kénytelenek voltak a témát akkor a napirendről levenni. Persze később többször is visszatértek rá, de mindig sikerült megakadályozni őket. A küzdelemben már más pozíciókból is kivehettem a részemet.

■ Ezek szerint politikai szerepeket is vállaltál?

■ Akkor ez nem vállalás kérdése volt, hanem kötelesség. A politika engem mindig érdekelt, mint azokat az embereket, akik számára a közösség sorsa, amelyhez tartozik, nem lehet közömbös, de a pártpolitikától, amennyire tehettem, igyekeztem távol tartani magam. A rendszerváltozás után, az itteni magyar pártok szervezői közül többen is megszólítottak, hogy lépjek a soraikba. Megköszöntem a szíves invitálást, de a pártfegyelemhez semmi kedvem sem volt. Én szabadabb mozgásteret kívántam magamnak, amire a civil szervezetekben sokkal több lehetőség kínálkozott. Azonban hadd jegyezzem meg, soha sehova nem tolakodtam. Részt vettem 1990 januárjában a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szervezetének alakuló közgyűlésén, mely szakmai szervezet országos elnökségébe a küldött kollégák több tisztújítás alkalmával újra beválasztottak, majd a szakmai műhelyként működő Katedra Társaságba is maguk közé hívtak. Ennek hat évig voltam az elnöke. E szerepem révén több nemzetközi konferencián vettem részt, reformprogramokat, az iskolák számára szakmai ajánlásokat dolgoztunk ki, és rendszeresen szerveztünk országos pedagógiai napokat. Közben mintegy három évtizeden át, már a rendszerváltás előtt is, több folyóirat szerkesztőbizottságának voltam a tagja, persze nem egyszerre, hiszen az túl sok lett volna. Legfőbb szándékom volt, hogy rábírjam a kollégákat az írásra. Sokan ma sem tudatosítják, mekkora jelentőséggel bír, ha egy pedagógus írásban adja közre a szakmai ismereteit. Nem interneten, mert az egészen más. Nyomatásban!

■ Ennyi feladatkör ellátása mellett be tudtál-e kapcsolódni Párkány életébe?

■ Se úgynevezett nemzeti bizottsági, se önkormányzati képviselő nem vol-

tam. A Csemadok városi alapszervezetének a vezetőségében viszont mint iskolaigazgató és az országos választmány tagja, természetesen nem üres szerepet, hanem munkát vállaltam, legfőképpen azért, mert az iskolánk tanulói – pontosabban a kollégák velük végzett – kulturális tevékenységét személyesen én irányítottam, illetve koordináltam. Nem kis „feladatkör” volt ez akkor. A kollégáimnak ebben – a mellett, hogy ösztönöztem őket, mármint a tanulók tanításon kívüli kreativitásának a kibontakoztatására, vagy miként ma hangoztatják néme-lyek, nagy előszeretettel a tehetség-gondozásra – szabad kezet adtam. Ehhez tudni kell, hogy minket a tanítóképzőben Janda Iván bácsiék arra is felkészítettek, hogy miként a hajdani néptanítóktól elvárták, nekünk sem lesz elég, hogy csak az iskolában tudjunk helytállni, hanem a települések kulturális mindeneséinek kell lennünk. Muzslán mi azok is voltunk a feleségemmel. Ő a fiatalokkal nép- és társastáncokat tanított, én meg színdarabokat, melyekben olykor magam is szerepeltem. Eszembe se jutott, hogy Muzsláról elmenjek, de 1970-ben kineveztek vagy inkább áthelyeztek a párkányi alapiskolába igazgatóhelyettesének, ’71-ben pedig meggyőztek, maradjak ott igazgatónak. Az iskolának akkor mintegy 760 tanulója volt, tíz évre rá – mostohakörülményeink ellenére – számuk 1270 fölé emelkedett, s a tan-testülete 65-70 pedagógusból állt. Hogy milyen körülmények között és milyen erőfeszítések árán értük ezt el? Amikor körzetesítés címén megszüntették a kis iskolákat, nekünk nem voltak tantermeink. Kitaláltam, hogy a városi gyerekeket hordatom ki tanítóikkal együtt az üresen maradt falusi iskolákba. Persze ehhez a szülők és a kollégák beleegyezése kellett. No, meg a feletteseimé. A járási iskolaügyi osztály vezetője rábólintott, de írásos engedélyt nem ad(hat)ott. Így e téren is a felelősség teljesen rám hárult. Aztán egy napon benyitott hozzám a járási pártbizottság egyik, magát magyarnak valló titkára, és azal fenyegetett meg, hogy a gyerekek buszoztatását nem tiltja meg, de ha baleset lesz, engem becsukat. Hol volt rá a garancia, hogy ilyesmi nem történhet meg. Ugyanis négy faluba, persze pedagógusi kísérettel, több mint háromszáz gyereket utaztattunk ki naponta. Ma is hálával gondolok vissza azokra a tanítónőkre és napközis nevelőnőkre, akik e felelősséget megosztották velem. És a

szülőkre is, akik nemcsak megértették e szükséghelyzetet, de még a rozoga állapotban lévő épületek javításában is segítettek. A szakmunkások olykor télen, a gyerekek feje fölött dolgoztak, mert az állami üzemek máskor ilyen „apró” munkákat nem vállal(hat)tak.

Mindemellett a kollégáim zöme kiemelkedő iskolán kívüli (szabadidős) munkát végzett a szakkörökben. Mondhatom, iskolánk csodálatos eredményeket ért el. Sportolóink kerületi, esetenként országos versenyeket, bajnokságokat nyertek; az énekkarunk, a bábosoknak, a színjátszóknak több csoportja is, valamint a néptáncsoportunk többszörös nagydíjasok lettek a Csemadok központ által szervezett mozgalomban. Elsők között, még a rendszerváltás előtt kezdtünk angol és német nyelvet tanítani. Gyereklapot indítottunk, amelyet a tanulóink írásai töltöttek meg. A híradások mellett szépszámmal jelentek meg benne verseik és prózai írásaik, néha szlovákul, de még angolul is. A lapot évente négyszer adtuk ki, minden számát eljuttattuk a pozsonyi országos gyereklapoknak és a felnőttek számára íródott újságok kulturális rovatainak. Mindegyiknek volt gyermekrovata, melyben a legsikerültebb gyerekirásokat rendre közölték.

Viszont, amit most elmondok, azt eddig még senki sem vetette fel, mi sem tudatosítottuk akkor, hogy a fél évszázadig romokban heverő dunai hidat miért nem előbb építették fel újra. Meglátásom szerint – hangsúlyozom, erre én

is utólag jöttem rá –, mert Esztergomot mint „klerikális várost” teljesen elszigetelve akarták tartani, Párkányt és környékét pedig az itteni hatalom akarta elnemzetietleníteni, sőt elnemzetesíteni. Azt hiszem, érthető, mire célzok. Volt idő, amikor a mi iskolánk épp a kulturális tevékenysége által tartotta a lelket az itteni magyar lakosságban, miáltal képes volt megőrizni az identitását. Mindazonáltal a Mária Valéria híd újjáépítéséért, mint az egyik helyi civilszervezet társelnöke, én is kilincseltem a minisztériumokban, társaimmal még a magyar miniszterelnök irodájáig is eljutottunk. Emellett évtizedeken át baráti kapcsolatot tartottunk fenn az egyik beszercebányai szlovák iskolával, mely barátság a tanulók családjaira is kiterjedt. Évente közös módszertani napokat tartottunk, felváltva náluk és nálunk, sőt még közös tanítónapokat is, mulatozással. A mi tanulóink hozzájuk jártak sielni, az övéik hozzánk úszótanfolyamokra. Szüretelni is eljöttek nem egyszer, az iskolánkat patronáló garamkövesdi földműves szövetkezet szőlőibe.

■ **Nem szoltunk még az anyagi megbecsülésről...**

■ Úgy tűnik, most tréfálsz. A félreértés elkerülése végett előre bocsátom, a „művelődési és szakmai szervezetek vezetőségében”, de még a szerkesztőbizottságokban végzett tevékenységért sem nálunk semmilyen honorárium nem járt. A pedagógusokat pedig tájainkon mindenkor a bérskála végére,

legfeljebb az utolsó előtti helyre sorolták be, pláne a mi időnkben. Ennek alapján számolták ki nyugdíjukat is, sokuké az országos átlagot sem éri el. Az enyém talán tíz euróval több, de nem azért, mert húsz évig voltam az ország egyik legnagyobb iskolájának az igazgatója, hanem mert a nyugdíjkorhatárt elérve egy évvel később, negyvenegy éves gyakorlat után, szó szerint fölöslegessé válva kellett nyugdíjba mennem. Mindezek ellenére, amit elmondtam, nem tekintendő se személyes érdemnek, és ugyanúgy panasznak sem. Minket még mint népnevelőket azzal készítettek fel a pályánkra, bármilyen feladatokat ró ránk az élet, azok teljesítése erkölcsi kötelesség. Mi a „nagy rendezőtől”, akárcsak a szakmai elődeink, egyszerre két főszerepet kaptunk. Egyiket a nevelés-oktatásban, másikat a kultúrában kellett, képességeink szerint, eljátszanunk. Hadd fejezzük be beszélgetésünket egy idézettel, amit A. T. Eliot Nobel-díjas költő írt egyik esszéjében: „A kultúra sokféle, egymással többé-kevésbé összhangban álló tevékenység produkuma, amelyeket önmaguk kedvéért üznek...” – az emberek. Én örömmel vettem ki részem ebből a tevékenységből, és hálás vagyok a sorsnak, hogy e lehetőséget megadta nekem.

■ **Köszönöm a beszélgetést! A Katedra szerkesztősége nevében sok erőt, jó egészséget, hosszú, boldog életet kívánok Neked!**

